

ŽELJKA TURČINOVIĆ

Hrvatski centar ITI / Croatian ITI Centre

Zagreb

Rad nacionalnoga centra ITI (International Theatre Institute) na promociji hrvatskih drama i dramatičara u svijetu

**The work of the national ITI center (International Theater Institute)
on the world promotion of Croatian drama and playwrights**

Sažetak: U radu se opisuju povijest, glavne aktivnosti i djelovanje Hrvatskog centra Međunarodnog kazališnog instituta. Na primjeru prijevoda i plasiranja hrvatske drame na španjolsko govorno područje prikazan je propulzivni model rada na promociji hrvatskih drama i dramatičara u svijetu.

Ključne riječi: Hrvatski centar ITI, prijevod, strano kazalište, strana drama, institucije, međunarodna kulturna suradnja

Summary: The paper describes the history, main activities, and the work of the Croatian Centre of International Theatre Institute. Using the example of the translation and placement of Croatian drama in the Spanish-speaking area, this paper presents a propulsive model of work on the promotion of Croatian drama and playwrights in the world.

Keywords: Croatian ITI Centre, translation, foreign theatre, foreign drama, institutions, international cultural cooperation

Hrvatski centar ITI nacionalna je udruga za izvedbene umjetnosti, dio velike obitelji svjetskoga Međunarodnog kazališnog instituta – International Theatre Institute (ITI) koji broji oko 90 nacionalnih centara na svim kontinentima, a osnovan je 1948. godine u Parizu s ciljem poticanja suradnje među zemljama različitih kultura, praksi i tradicija u izvedbenim umjetnostima. Svaki nacionalni centar određuje svoju strategiju rada unutar opće proklamirane misije svjetskog ITI-ja, primjereno potrebama izvedbenih umjetnosti u vlastitoj zemlji.

Hrvatski centar osnovan je 1994. godine; radio je i radi na tome da prepoznata potrebe i definira oblik promocije drame i kazališta na međunarodnom planu. To se prije svega odnosi na novu hrvatsku dramu i njezine autore te na kazališne produkcije koje imaju univerzalno značenje, inventivnu režiju i visoke standarde izvedbe prepoznatljive u krugu zapadnoeuropske tradicije izvedbenih umjetnosti. Kroz 25 godina postojanja, upravo svojim radom i pravilnim određivanjem prioriteta struke i promocije na međunarodnom planu, Centar je postao jedan od najaktivnijih među svjetskim centrima ITI.

Po kreativnim programima, Hrvatski centar ITI postao je poželjan partner za suradnju, prepoznatljiv i vidljiv na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Kada govorim o nacionalnoj razini, mislim na programe koji se odvijaju na hrvatskom jeziku i namijenjeni su kazališnim profesionalcima i ljubiteljima kazališta u Hrvatskoj. Tu je prije svega nakladnička djelatnost koja se dijeli na časopisnu (objavljujemo dva časopisa; „Kazalište“, časopis za kazališnu umjetnost i „Kretanja“, časopis za plesnu umjetnost / „Movements“) te na specijaliziranu teatrološku i dramsku biblioteku „Mansioni“ koja broji više od 70 naslova, a edicije su: teatrologija i povijest kazališta, drame, prijevodna dramska literatura i antologije. Organiziramo simpozije, stručne skupove i okrugle stolove o važnim kazališnim i plesnim umjetnicima, obljetnicama i pojavama, a radove s takvih manifestacija objavljujemo u specijaliziranim brojevima „Kazališta“ i „Kretanja“ s naglaskom na zbornički karakter publikacije. Posebna stavka su radionice/„workshops“ koje se kroz kazališnu djelatnost bave razvojem publike, marginaliziranim socijalnim skupinama te egzistencijalno i društveno ugroženim grupama koje borave stalno ili povremeno u Hrvatskoj (migranti, djeca bez roditeljske skrbi, žene kao žrtve nasilja). Na međunarodnoj razini, dva su glavna programa koja se odvijaju svake godine. To je „Hrvatski kazališni *showcase*“, manifestacija koja doводи strane selektore i kuratore, prevoditelje i kazališne kritičare u Hrvatsku, na smotru hrvatskog kazališta odnosno na predstave koje bi mogle biti zanimljive za razmjenu, gostovanja ili međunarodne festivale. Takav format poznat je u kazališnom svijetu, a prakticiraju ga zemlje koje su manje poznate na europskoj kazališnoj mapi ili dolaze iz malih jezika i nedovoljno poznatih kazališnih tradicija. Drugi je „Međunarodna dramska kolonija“ koja se odvija u živopisnom srednjovjekovnom gradiću Grožnjanu u Istri kao radionica kojoj je u središtu pažnje dramski pisac. Napravljena je po uzoru na O’Neilov centar u Waterfordu, u državi Connecticut u SAD-u, koji organizira javna čitanja novih drama, pa tako i u Grožnjanu u tjedan dana koliko traje program, s profesionalnim redateljem i glumcima, dramatičar sudjeluje na probama na kojima literarni dramski tekst postaje tekst za kazališnu izvedbu. Rade se dva dramska teksta, jedan strani i jedan hrvatski. Strani tekst predstavlja suvremenog dramskog pisca svoje zemlje i specifičan dramski rukopis, a hrvatska strana bira mladog i još neafirmiranog drama-

tičara koji će možda prvi put čuti svoj tekst u interpretaciji glumaca. Cilj je ove radionice rad na tekstu koji probama i razgovorima postaje primjereniji za izvedbu, a mladi dramatičar stječe prva iskustva rada na tekstu u praksi (uprizorenju) te iz svoje dramatičarske usamljenosti dolazi pred žive glumce i autorski tim i tako finalizira svoj dramski tekst za izvedbu. Kolonija kao međunarodna radionica za dramatičare postoji od 1999. i do sada je polučila korisne rezultate za dramatičare; neke je otkrila i usmjerila na profesionalnu scenu, nastalo je preko 30 prijevoda stranih tekstova na hrvatski jezik koji su ponuđeni hrvatskim kazalištima da ih uvrste u svoje repertoare. Rad u Koloniji neprocjenjivo je iskustvo za mladog dramatičara koji je fokusiran na rad na vlastitom tekstu uz pomoć redatelja i glumaca, a uvijek postoji mogućnost da mu tekst bude preveden i odaslan na prosudbu kazališnim praktičarima pa njegova drama izvorno pisana na malom jeziku, dobrim prijevodom dobiva nove mogućnosti distribucije (primjer hrvatskoga dramatičara Ivora Martinića čiji ću put na španjolsko govorno područje kasnije potanko opisati).

Dio međunarodne vidljivosti nacionalnog centra prigodne su publikacije koje izlaze jedanput godišnje na stranim jezicima (engleski, španjolski, francuski) pod naslovom „Croatian Theatre“ ili „Teatro croata“ u kojima objavljujemo eseje o hrvatskom kazalištu, razgovore s dramatičarima, redateljima ili nekim drugim zanimljivim i etabliranim kazalištarcima te detaljan popis svih kulturnim institucija i udruga koje se bave izvedbenim umjetnostima u Hrvatskoj. Zahvaljujući takvoj publikaciji, strani kazalištarac može dobiti kvalitetan putokaz i informaciju o fenomenu hrvatskoga kazališta, institucionalnoga i nezavisnoga te mnogim pojavama, fenomenima i ljudima na našoj izvedbenoj sceni. Gore spomenuti časopis za plesnu umjetnost „Kretanja“ prvi je i jedini u Hrvatskoj koji se objavljuje na hrvatskom i engleskom, pa je i to način da se dopre do stranog čitatelja, tim više što se radi o neverbalnom i plesnom teatru koji premošćuje granice znanja jezika.

Zaključit ću uvodni dio izlaganja konstatacijom da je važno imati neku instituciju u zemlji koja će se kvalitetnom ekipom selektora, prevoditelja i producenata, reprezentativnim i nepristranim programom baviti promocijom nacionalne kulture, u ovom slučaju drame i kazališta, i na taj način premostiti jezične barijere i predrasude male i nepoznate zemlje na svjetskoj kazališnoj mapi.

Promocija dramatičara u svijetu

Na primjeru naše uspješne promocije hrvatske drame na španjolskom govornom području opisat ću put, strategiju i rezultate rada na tom planu. Hrvatski centar ITI danas, nakon deset godina rada na promociji hrvatskih

autora i njihovih drama na španjolskom govornom području (Južna Amerika i Španjolska), može reći da je etablirao jedan propulzivan model u koji je uloženo mnogo rada, ali i sreća nam je bila sklona.

Kako je sve počelo?

Godine 2009. hrvatski teatrolog Darko Lukić i prevoditeljica Nikolina Židek sudjeluju na Međunarodnom kazališnom festivalu FIBA u Buenos Airesu i tom prigodom ostvaruju prve kontakte s osobama iz kazališnog svijeta Buenos Airesa. Treba reći da taj grad ima više od 300 kazališta, da je kazališna publika obrazovana i željna kazališta, da je odlazak na kazališnu predstavu potreba i užitek u isto vrijeme te da postoji navika i znatiželja odlaska u kazalište. U takvom ozračju, rodila se ideja o objavljivanju zbornika hrvatske suvremene drame na španjolskim jeziku. Nikolina Židek nalazi nakladnika u Argentini, a Darko Lukić sastavlja reprezentativni izbor drama koje će poslužiti kao prvo upoznavanje argentinske kazališne publike s hrvatskom dramom. U knjizi su predstavljene drame Tene Štivičić, Ivane Sajko, Darka Lukića, Ivora Martinića, Dubravka Mihanovića, Nine Mitrović i Tomislava Zajeca, a knjiga nosi naslov *Sedam suvremenih hrvatskih drama / Siete dramas croatas contemporaneos*, koju objavljuje izdavačka kuća Editorial Biblos iz Buenos Airesa. Da se objavi knjiga hrvatskih drama na španjolskom jeziku i da započnemo razgovore oko mogućnosti razvijanja kazališne suradnje između dviju zemalja, trebalo nam je četiri godine; da ostvarimo ikakvu uzvratnu suradnju, začetnicima projekta Lukiću i Židek trebala je institucionalna podrška. I tada, 2013. godine u projekt se uključuje Hrvatski centar ITI koji uz pomoć Nikoline Židek, koja tada živi u Buenos Airesu, organizira „Tjedan hrvatske drame i kazališta u Argentini“. Predstavljena je gore spomenuta knjiga, Darko Lukić i dramaturginja i predsjednica Hrvatskog centra ITI Željka Turčinović održali su predavanja o hrvatskom kazalištu i drami, a premijerno je izvedena drama Ivane Sajko *Žena bomba* u kazalištu El Cubo u režiji Roberta Aquirrea, izvedba koja je 2014. uvrštena u redovni repertoar kazališta El Extranjero u Buenos Airesu. Također je dogovoreno da će Hrvatski centar ITI, koji u svom programu ima nakladničku djelatnost, objaviti knjigu argentinskih drama na hrvatskom jeziku čiji će antologičar biti gore spomenuti redatelj Roberto Aquirre. Dobivamo financijsku potporu Argentine za prijevode odabranih drama te potporu Ministarstva kulture Republike Hrvatske za objavljivanje knjige.

Godine 2014. ujesen objavljujemo Šest argentinskih drama u prijevodu Nikoline Židek na hrvatski jezik i tako ostvarujemo reciprocitetnu suradnju između Argentine i Hrvatske, što je vrlo važno za budućnost kolaboracije u međunarodnoj kulturnoj razmjeni. Zastupljeni argentinski dramski autori u knjizi su Roberto Cossa, Javier Daulte, Jorge Huertas, Roberto Ibanez, Ricardo Monti i Eduardo Rovner, a o identitetu argentinske drame u Predgovoru knjizi piše redatelj Roberto Aquirre. Knjiga je predstavljena u Za-

grebačkom kazalištu mladih / ZKM uz koncertno čitanje drame *Jesi li tu?* Javiera Daultea u režiji argentinske redateljice s hrvatskom adresom, Renate Carole Gatiche. O izboru drama u knjizi govorio je teatrolog Hrvoje Ivanović, a o specifičnostima prijevoda drama i mogućim jezičnim zamkama prevoditeljica Nikolina Židek. Knjiga je dobila nekoliko odličnih recenzija jer o argentinskoj suvremenoj drami nismo puno znali u Hrvatskoj.

Godina 2014. bila je važna po probou na španjolsko govorno područje, i to po sudjelovanju na 1. međunarodnom festivalu dramatike Europa + Amerika u Buenos Airesu. Hrvatska se predstavila dramom Ivora Martinića (1984.) *Moj sin malo sporije hoda* u prijevodu Nikoline Židek, premijera je bila 21. studenoga 2014. u kazalištu Apacheta Sala/Estudio u režiji Guillerma Cacacea. Drama *Moj sin...* tako je dobro prošla na Festivalu da je redatelj poželio napraviti koncertno čitanje i drugog Martinićeva dramskog teksta, naslova *Drama o Mirjani i ovima oko nje*. Imali smo spreman španjolski prijevod drame, što se pokazalo presudnim za daljnji proboj Martinićevih drama jer u Južnoj Americi malo tko govori i čita drugi jezik osim španjolskoga. Koncept Festivala jest da se predstava izvedena na njemu odigra još dvadeset puta, što se i dogodilo u 2015. godini. Međutim, zbog velikog interesa publike, predstava igra već četiri sezone, a argentinski mediji predstavu su prozvali fenomenom nezavisnog kazališta.

U španjolskom govornom području dva su najjača kulturna središta: Buenos Aires i Madrid, a kulturni eksperti budno prate uspješnice u tim dvama gradovima na polju kulture. Tako je u Madridu odjeknuo uspjeh Ivora Martinića u Buenos Airesu i objava knjige *Sedam suvremenih hrvatskih drama* pa je Udruga dramskih pisaca (ATT) iz Madrida pozvala nakladnika, Hrvatski centar ITI, na sudjelovanje na 16. međunarodnom salonu kazališne knjige u Madridu u studenom 2015. Hrvatski nakladnik prepoznao je priliku daljnje promocije hrvatske drame na španjolskom govornom području pa je za tu priliku pripremio i objavio publikaciju *Teatro croata* u kojoj je objavljeno još pet hrvatskih dramatičara na španjolskom jeziku u prijevodu Nikoline Židek, i to drame Tomislava Zajeca, Nine Mitrović, Ivora Martinića, Dine Pešuta i Kristine Gavran.

U sklopu Salona održano je nekoliko sastanaka, a nakon njih bili smo na pragu realizacije objavljivanja novih knjiga drama na temelju reciprociteta. S Udrugom dramskih pisaca (ATT) i izdavačkom kućom Antígona dogovoreno je objavljivanje suvremenih hrvatskih drama na španjolskom jeziku po odabiru antologičara iz Hrvatske. To isto u uzvratnoj suradnji učinio bi nakladnik Hrvatski centar ITI s izborom suvremenih španjolskih drama na hrvatskom jeziku. Tada smo također dogovorili s Udrugom kazališnih redatelja (ADE) da se u njihovu kazališnom časopisu ADE – Teatro objavi nova drama Ivora Martinića *Dobro je dok umiremo po redu*, što se ostvarilo u listopadu 2016.

Iz kronološki nabrojanih događaja koji su slijedili tragom naših aktivnosti od 2013. do 2016. razvidno je da smo svojim dobro pripremljenim nastupima promocije hrvatske drame na Festivalu i Salonu kao prvo izabrali kvalitetne drame koje mogu svojom univerzalnošću korespondirati na razini teme i stila pisanja u drugim zemljama, a zbog suvremenog dramskog rukopisa i odličnog prijevoda bili nagrađeni budućim suradnjama.

Nastavili smo sudjelovanje na 2. međunarodnom festivalu Europa + Amerika u Argentini u 2016. (festival se odvija bijenalno), a predstavnik hrvatske dramatike ovaj put bio je Tomislav Zajec s dramom *Trebalo bi prošetati psa*, također u prijevodu Nikoline Židek i režiji Matiasa Sendona u kazalištu Elefante Club. I ovaj put sjajan tekst i prijevod otvorili su nove mogućnosti za izvedbe ovog dramskog teksta na španjolskom govornom području. U međuvremenu, tekst *Moj sin malo sporije hoda* Ivora Martinića nakon uspjeha u Buenos Airesu postaje svojevrsan hit i počinje svoj put po zemljama Južne Amerike kao što su Urugvaj (2016.), Paragvaj (2017.), Meksiko (2017.), Venezuela (2017.), Bolivija (2018.), Čile (2018.) i Peru (2019.). Ali i njegova *Drama o Mirjani i ovima oko nje* doživljava uprizorenje u Argentini u profesionalnom kazalištu Teatro Picadero (2017.) te Urugvaju (2019.). Popularnost Martinićeve dramatike širi se južnoameričkim kontinentom poput domino-efekta, a mi nastavljamo sudjelovanje na 3. međunarodnom festivalu Europa + Amerika u Buenos Airesu, ovaj put s pripadnicom najmlađe generacije hrvatskih dramatičarki, Vedranom Klepicom (1986.) i njezinom dramom *Bijeli bubrezi*, također u prijevodu Nikoline Židek, a u režiji Azul Lombardie u kazalištu Anfitrión. Također nastavljamo s novim izdavačkim projektima pa smo u ožujku 2018. na Dan svjetskog kazališta predstavili knjigu *Suvremena španjolska drama* na hrvatskom jeziku u Zagrebačkom kazalištu mladih te priredili koncertno čitanje drame *Pogled tamnog čovjeka* Ignacia del Morala u režiji Morane Novosel.

Uspjeh hrvatske drame nosi nove pozive, nova uprizorenja i nove nagrade. Nikolina Židek dobiva nagradu „Alfred de Musset“ španjolske izdavačke kuće Ediciones Irreverentes za španjolski prijevod *Drame o Mirjani i ovima oko nje* Ivora Martinića, a Hrvatski centar ITI kao nakladnik dobiva poziv za sudjelovanje na Salonu kazališne knjige u Madridu po drugi put gdje predstavlja novi broj publikacije *Teatro croata*. Ovaj put publikacija je posvećena dramskoj spisateljici s londonskom adresom, Teni Štivičić i njezinoj drami *Tri zime* koja je prevedena na španjolski jezik.

Na Salonu u Madridu, u studenom 2018., predstavljamo hrvatske dramatičare Tenu Štivičić i Ivora Martinića kroz tematske razgovore, predstavljamo knjigu hrvatskih drama na španjolskom jeziku pod naslovom *Suvremena hrvatska drama* (u kojoj su zastupljeni autori poput Ivora Martinića, Tomislava Zajeca, Lade Kaštelan, Nine Mitrović, Vedrane Klepice i Mate Matišića).

U 2019. godini igra se peta sezona argentinske predstave *Moj sin malo sporije hoda*, druga sezona čileanske predstave *Sina...*, a Ivana Sajko ima novo

uprizorenje drame *Žena bomba* u Buenos Airesu, dok drama Tomislava Zajeca *Trebalo bi prošetati psa* ima premijeru u Meksiku. Brojnost hrvatskih dramskih tekstova koji se izvode na španjolskom govornom području (Južna Amerika, Španjolska) nesumnjiv je dokaz da su vrata promocije u tom dijelu svijeta već širom otvorena te da se glas prenosi iz jedne zemlje u drugu, pogotovo imajući na umu da je Buenos Aires centar kamo se slijevaju redatelji iz cijele Latinske Amerike i Španjolske i pomno prate koji su tekstovi doživjeli uspjeh na scenama argentinskog glavnog grada.

Desetogodišnja praksa rada na promociji hrvatske drame na španjolskom govornom području iznjedrila je neke vrijednosti i iskustva koja su nam pomogla profilirati kriterije promocije jedne male književnosti i jezika.

Umjesto zaključka, važno je sumirati da je za uspjeh promocije drama u inozemstvu važno imati:

1. dobar prijevod koji uključuje specijaliziranog prevoditelja za književni rod drama
2. gotove prijevode na jeziku zemlje gdje se nudi drama za izvedbu
3. logistiku (nakladnik, producent, organizator, etablirano i pouzdano ime na polju međunarodne suradnje koje okuplja suradnike i provodi program)
4. čovjeka na terenu. U našem slučaju to je prevoditeljica Nikolina Židek koja, osim rada na prijevodu, ima i ulogu kuratora za distribuciju i promociju hrvatske drame na španjolskom govornom području.

Ovako koncipiran program međunarodne suradnje pokazao se kao dobitna kombinacija prakse i teorije na promociji drame u inozemstvu.